

Individualism și „mediocrația”

Eugen Relgis

1934

Cine vrea să cerceteze elementele profunde ale progresului social și cultural, nu poate trece peste chestiunea intelectualității, în strânsă legătură cu individualismul. Acesta din urmă nu e o simplă formulă, ci eflorescența unui fenomen pe care îl vom expune în paginile ce urmează.

Toți teoreticienii sunt de acord asupra câtorva principii generale privitoare la rolul intelectualilor în evoluția civilizațiilor și, implicit, în cea socială. E curios că în Rusia modernă, unde intelectualii — pierduți în uriașa masă de popoare ignorante, subjugate și mistice — au fost uniți totuși în străduințele lor prin lupta pentru libertate, problema intelectualității (pe care ei o numesc „Intelighenția”) a preocupat majoritatea sociologilor ruși de la P. Lavrov până la N. C. Mihailovski. Prin ei s-a ajuns la o definiție aproape integrală a intelectualității, examinată de Ivanov Razumnik într-o broșură, *Von den Intellektuellen* (Berlin, 1920).

Dacă spunem că intelectualitatea este „organul conștiinței unui organism superior: societatea”, revenim astfel și la vechea concepție elină a antropomorfismului universal și la ideea paralelismului dintre sistemul nervos în organism cu intelectualii în societate. Intelectualii formează în primul rând o grupare socială, oricât s-ar crede că ei sunt în afară de castă, de clasă, de breaslă. (Noi îi punem și deasupra națiunii și „rasei”).

În adevăr, *profesiunea* unui „intelectual”, fie chiar culturală, nu implică neapărat și intelectualitatea. Lavrov spune că nici o diplomă universitară nu dă cuiva dreptul de a se numi intelectual; el numește pe semiculti: sălbatici ai culturii superioare. Observăm că aceasta o spune și teoreticianul activismului german, Kurt Hiller, care contestă unui chimist sau unui istoric, care e un simplu meșteșugar, denumirea de intelectual. El e înclinat să numească astfel pe „o simplă modistă” a cărei frământare sufletească trezește o nouă lumină în conștiința umană — sau pe un lucrător, în al cărui creier muncit se poate ivi o nouă idee civilizatoare sau chiar științifică.

În același sens se exprimă L.-S. Judius (în *La Houle*, organ al Asociației generale a muncitorilor intelectuali) care definește ca adevărat intelectual pe acela care se străduiește să răspândească și să adâncească cultura. Nu sunt adevărați intelectuali scriitorul oricât de talentat, inginerul sau doctorul oricât de experimentat, ziaristul sau avocatul mai mult sau mai puțin „fiu de familie” — și „care au ajuns să-și asigure existența, aspirând să aibă un confort material potrivit cu rangul lor”. Intelectuali sunt acei care se îngrijesc de orientarea lor mentală, de afinitățile lor spirituale sau de înălțarea lor morală. Acești intelectuali nu-și limitează orizontul lor la viața mondenă, cum fac cei mai mulți dintre acei care exercită o „profesiune liberală”. Adevăratul muncitor intelectual poate aparține tuturor claselor sociale. Poate fi simplu meseriaș sau ministru, funcționar sărac sau administrator gras plătit, profesor universitar sau modest autodidact.

„Adevăratul muncitor intelectual — scrie L.-S. Judius —, e cel care își respectă munca și se face respectat prin ea; e acel care vrea liberarea totală și definitivă, care e cuprins de setea de a cunoaște și care vrea să se realizeze pe sine.” Intelectualul adevărat e acela care „își sculptează eul, își îmbogățește inima, își călește caracterul... e acela care face din sufletul său o operă de artă; e acela care meditează asupra tuturor problemelor ce și le pune conștiința omenească”.

Altă caracteristică a intelectualității, după definiția rusească, este continuitatea. Există o corelație neîncetată între toate generațiile de intelectuali; mai există anumite idei centrale care reunesc pe intelectuali într-o străduință comună. Raportată la societate și etică, intelectualitatea apare cu încă o trăsătură evidentă: ea este gruparea opusă majorității ignorante și mai ales semiculte, fosilizate în tradiții și superstiții, cu moravuri maniace și cu acel cult al vulgarității care e prea specific și burghezimii.

Intelectualitatea este, deci, opusă mediocrității; ea e personalitatea cugetătoare și critică prin care se dezvoltă și evoluează civilizațiile. Cultura socială nu e înobilată decât prin acea *gândirea activă*, care influențează și mulțimea și civilizația. Funcțiunea intelectualității nu constă în simplă meditație și contemplare; dacă ea nu luptă, cu sine și cu societatea (dacă opera ei științifică, literară, estetică, nu corespunde vieții naturale și umane, și dacă această operă nu e totodată un aport la progresul cultural și spiritual al omenirii), intelectualitatea e atunci sterilă.

Ea trebuie să fie, prin esență, creatoare; forțele ei interne să se exteriorizeze, să devină forțe sociale și culturale. Creațiunea ei să aibă deci o directivă sănătoasă, o realizare biruitoare asupra mediocrității

majoritare. Să tindă la eliberarea omului de toate robiile: fizice, sociale și chiar ale falsei morale religioase sau sexuale. Mai presus de toate, să sporească personalitatea umană — să înmulțească individualitățile.

Lupta pentru personalitate e menirea principală a intelectualității. Expunerea lui Ivanov-Razumnik confirmă astfel ideea fundamentală a concepției lui N. C. Mihailovski. Socialismul individualist preconizat de primul, e întemeiat pe aceleași principii ale lui Mihailovski, care a consacrat individualismului social o bună parte din marea sa operă sociologică și filosofică.

*

Poate fi individualismul o doctrină socială sau o simplă atitudine etică și estetică? Se reduce el la un simplu sentiment, pronunțat însă, al „unicității și diferențierii eului”, la o izolare îndârjită și, deci, la împotrivirea contra societății? — cum se întreabă G. Palante în *Combat pour l'individu*. În orice caz, individualismul (care implică postulatul subiectiv, fiind în legătură cu temperamentul) poate fi și o „*metodă*” prin care să studiem atâtea probleme ce apar în general contradictorii, antagoniste. Individualismul ne duce într-un labirint de teorii și de personalități. Nu-l putem analiza aici decât în raport cu umanitarismul.

Aceste două noțiuni erau, în general, opuse una alteia. Individualismul, în lupta lui contra societății, a ajuns la extreme inconciliabile. Chiar „Supraomul” lui Nietzsche, e un ideal care nu rezultă din posibilitățile reale ale umanității. „Voința de putere” ce-l caracterizează, implică forța nemiloasă și intoleranța oricărei inferiorități. De aceea, concepția nietzscheană a putut fi atât de denaturată de unii teoreticieni — și să fie chiar aplicată „idealului” politic german. Militarismul prusac și-a înflorit spada cu aforismele lui Zarathustra. Supraomul lui Nietzsche se ridică *peste* hecatombe, peste furnicarul sclavilor; el nu se ivește *din* om, ca supraomul biologic (al lui G. Fr. Nicolai) care cuprinde în el omul, maimuța, reptila, planta și mineralul — întreaga serie a evoluției vieții terestre.

Individualismul extrem își găsește expresia în anarhism, în combaterea autorității, al cărei instrument e Statul. Nu e aici locul să expunem diferitele concepții anarhiste, începând cu Bakunin, Kropotkin, Elisée Reclus sau Ernest Coeurderoy și sfârșind cu E. Malatesta, Jean Grave, Max Nettlau (căruia îi datorăm o bogată bibliografie a anarhismului), Pierre Ramus, Sebastien Faure sau E. Armand. Ceea ce ne interesează aici, e *metoda* individualistă în legătură cu umanitarismul.

E totuși necesar să schițăm prototipul individualistului anarhist. Un nume și o operă ne apar imediat: Max Stirner — *Unicul și proprietatea sa*. Numeroși critici sociali se preocupă și azi de această carte, care e de la început până la sfârșit un strigăt de libertate și de revoltă a Eului. Benjamin de Casseres o cercetează cu multă înțelegere (în *L'en dehors*, No. 82-83). După dânsul, *Unicul și proprietatea sa*, expresie supremă a egoismului și răzvrătirii, nu este totuși una din cărțile cele mai primejdioase, pentru că filosofia ei e impracticabilă. Învățăturile lui Ibsen, Emerson, Whitman, Nietzsche sunt mai „primejdioase” decât scrierea lui Stirner. *Unicul și proprietatea sa* este totuși o carte care întoarce omul spre el însuși; o carte care nimicește „sfintele fantome”. „Unicul omenesc” este pentru Stirner un fel de divinitate. Pentru a-l servi, trebuie să părăsim totul: stat, cămin, familie, religie, tot ce ucide sufletul omenesc. Dar, eliberați de acești „paraziți”, de aceste „fantomă pământene”, nu știm totuși spre ce să râvnim. „Proprietatea Uniculului” ar părea, după Kipling, să aibă următorul înțeles: ia tot ce ai nevoie, pentru desăvârșirea personalității tale.

Individualismul lui Stirner ar fi o răzvrătire contra tuturor înlănțuirilor sociale. Statul, biserica, familia, împiedică realizarea Uniculului. Civismul nu e decât sclavie. Părinții își mutilează copiii din leagăn. Legile ne împiedică să posedăm propria noastră „proprietate” care este eul nostru. Altruismul e o boală a voinței. Singurul criteriu e succesul; el e și singurul „drept”. Lucrul de care vreau să mă folosesc, e bun; lucrul care vrea să mă folosească, e rău.

Aceste principii sunt elementare pentru orice individualist. Individualismul lui Stirner are o latură rațională, majestuoasă. „Unicul” său e un animal flămând, pitit în adâncul omului, un animal ce are însă inteligență și imaginație și tinde să înfăptuiască toate cerințele naturii sale fizice și psihice. Dacă

înlăturăm zdrențele ipocriziei și masca murdară a convențiilor, dacă scoatem la iveală inima omului, găsim de fapt o ființă care se iubește și se adoră pe sine, crezând că e iubită de alții, crezând că adorarea de sine îi aduce foloase. „Omul e războinic”. Oricare ar fi gradul de „civilizație” la care ne-am ridica — noi luptăm pentru egoismul nostru, pentru „proprietatea Unicului”. Eul e prima lege — și rămâne virtutea primordială.

Toate lucrurile mari au fost împlinite de individ. Unitatea de prețuire a naturii e individul, nu statul sau familia. Tot ce îndeamnă la dezvoltarea materială sau mentală se ivește din inițiativa individuală, îmboldită de orgoliu sau de necesitate. Decadența a apărut totdeauna când statul sau biserica au încercat să reglementeze individul și activitatea Unicului. Autocrația antică se bazează pe teoria că *un* om trebuie să guverneze pe toți oamenii. Autocrația cea nouă se numește socialism sau comunism — și e cu totul contrară. Ea se bazează pe teoria că *toți* oamenii trebuie să guverneze pe fiecare. Socialismul desființează la Unicul teama de primejdie. El destinde cele două mari resorturi: frica și curajul. Nimeni nu se naște cu dreptul la viață, cu dreptul la orice. Singurul drept al omului e dreptul la concurență. După Stirner, statul n-are niciodată dreptate; socialismul, care proclamă și el imperativul statului, nu este decât un nou lanț de robie.

Stirner proclamă, dimpotrivă, instinctul de luptă: singurul nostru vis și singura virilitate. Trebuie să fim stăpâni asupra puterilor distructive care sunt în noi și în jurul nostru. Să disciplinăm lucrurile care ne robesc. Acesta e imperativul Unicului. Stirner nu admite deci ideea auto-sacrificiului, atât de răspândită de stăpânitorii noroadelor. „Unicul” nu se sacrifică; numai cei slabi, incapabili să trăiască singuri, „se sacrifică”. Auto-sacrificarea nu poate fi aplicată în mod universal: aceasta ar însemna ca fiecare să trăiască... pentru binele altuia și să murim cu toții! „Totul pentru mine!” strigă Stirner. Chiar dacă dăruiește un lucru, el tot îi mai aparține. „Dacă nu ți-ai cultivat Unicul, n-ai ce să dăruiești.” Sugrumând instinctul, înăbușind strigătul naturii noastre intime, al sufletului care cere bucurie și putere, respingând elanurile „proprietății” noastre — noi ne sărăcim și ne sleim viața: îmbătrânim repede și, adorând idoli falși, secretăm mereu veninul unei existențe denaturate și dezamăgite...

Ce depărtare e însă de la concepția unui Stirner la *atitudinea* atâtor anarhiști fără concepție! Cei mai mulți pseudo-anarhiști suferă de hipertrofia eului. Voind să fie un fel de univers liber, care ascultă doar de propriile sale imperative, ei sunt împotriva oricărei organizații, a oricărei evoluții. Max Stirner, în egoista sa afirmare a vieții, spune totuși: „Este adevărat ceea ce este al meu; este fals ceea ce face din mine o proprietate; *adevărată, de pildă, este Asociația; false sunt societatea și statul*”... Ori, asociația implică un minimum de organizație. Pseudo-anarhiștii alcătuiesc acea categorie de disperați, care ajung la negarea vieții, cu toată afirmarea îndârjită a personalității. Pe de altă parte, în domeniul pur intelectual, în artă, filosofie etc., anarhismul e mai mult pasiv: e o atitudine apropiată de scepticism, de pesimism.

Precizăm: anarhism nu e totdeauna individualism. Individul poate fi celula în organism, dar în același timp și unitate autonomă armonizată în unitatea supremă a speciei.

*

În ultimii ani s-au ivit, mai ales în Franța, unde *personalismul* e atât de variat, mulți teoreticieni individualiști — care nu sunt însă contra societății. Ei sunt împotriva *instituțiilor* care opresc libera dezvoltare a facultăților individului. Dacă unii sunt contra familiei, cei mai mulți sunt contra statului: a bisericii de stat, a învățământului de stat etc. Ei nu neagă realitatea societății: aceasta e un corp alcătuit dintr-o adunare de indivizi și ea s-ar dizolva dacă ar lipsi indivizii componenți. Dar, cum spune Abel Faure, societatea, considerată ca organism, are datorii de împlinit față de individ, nu numai drepturi de cerut de la dânsul. Punctul de plecare al doctrinei individualiste este: „Societatea e făcută pentru individ, nu individul pentru societate.” Contractul social trebuie să tindă la o dezvoltare naturală a tuturor; raporturile dintre ins și societate să nu ducă la încătușarea celui dintâi. Individualismul să fie activ, creator în toate domeniile; dacă distruge, el trebuie să știe cum să reconstruiască. În acest sens, însuși Abel Faure aplică doctrina individualistă în educație, după cum Yves Guyot încearcă să stabilească în ordinea economică un sistem bazat pe individualism.

H. L. Follin, care e teoreticianul *Metapolitice* (amplificată apoi până la *Cosmometapolis*) proclamă *voința de armonie* pe care el nu o consideră contrară „voinței de putere” a lui Nietzsche. El pune față în față realitatea inițială: individ, cu realitatea superioară; omenirea, fără intermediul nici unei „fiecțiuni” colective care pricinuieste doar neînțelegeri și reacții violente. Această voință de armonie, care își are totuși expresia socială în concepția „Supranațiunii”, este o metodă care poate duce la reciprocitatea progresivă a individului și omenirii.

Unii individualiști, cum e William Mac Dougal, nu vreau ca în locul selecției naturale să domnească o selecție socială, care sacrifică tipul superior tipului mijlociu. Aceasta e de fapt o regresivitate, evidentă mai ales la orașe. Ei vreau să evidențieze, în locul acestor două selecțiuni, două realități: *evoluția naturală și progresul uman*, care nu trebuie confundate. Progresul biologic nu corespunde în general progresului civilizației, al „tehnicii vieții”. Deși cunoștințele sporesc, capacitatea intelectuală n-a crescut în cursul perioadei istorice. În ce privește progresul moral, el e mult mai lent decât cel intelectual: natura morală a rămas aproape aceeași ca și la strămoșii noștri.

Ridicându-se contra importanței sociale a caracterelor biologice și ereditare, acești individualiști proclamă „individul superior” ca factor constructiv al rasei, al unității naționale. Fără el națiunea nu s-ar fi putut crea. El grupează colectivitățile; profetii au făurit poporul evreu, câțiva oameni — Enciclopediștii — au pregătit Revoluția franceză. Emanciparea inteligenței individuale este fatală unei ordine vechi și numai prin personalități superioare majoritatea pasivă poate fi târâtă spre progres.

Această concepție ar putea fi verificată prin istoria popoarelor; ea nu e însă justă când opune factorul „individ superior” factorului general biologic. Dacă s-au ivit personalități în domenii culturale și sociale, aceasta e o dovadă că există și un progres biologic al speciei umane: numai prin nivelul intelectual înălțat (deci, *prin progresul cerebral*) al unei colectivități, s-au putut ivi personalități superioare active.

Individualismul lui Marc Lefort (căci fiecare teoretician are „mon individualisme”!) e în esență o „atitudine a spiritului” caracterizată prin: 1. recunoașterea, ca scop inteligibil, a oricărei activități: fericirea individului și 2. recunoașterea libertății ca mijloc general și omnivalent al acestei fericiri. În raporturile sociale, individul are de îndurat silnicia economică și silnicia politică datorită existenței statului. Deci, unii individualiști cer suprimarea statului printr-o „dezintoxicare înceată de stat”, printr-o dezmembrare progresivă a statului și înlocuirea lui prin mici organizații (fără puterea de a aplica sancțiuni violente) și care să servească individului. Vor dispărea astfel clasele, iar bogățiile acumulate în mâna câtorva, vor fi repartizate în grupuri mici.

Individul, după Lefort, fiind *singura* realitate socială, trebuie să tindă la dezvoltarea personalității sale prin „voința de armonie”, acomodându-se numai cu fatalitățile naturii. Recunoscând însă că o „modificare mentală” e punctul de plecare și condiția tuturor celorlalte progrese, acești individualiști sunt în acord cu biologismul lui G. Fr. Nicolai. Ei mai recunosc că aceasta se numește evoluție, nu revoluție. Față de tendințele moderne de nivelare, de socializare (care ar fi însă semne de maturitate a concepțiilor secolului al XIX-lea burghez), acești individualiști proclamă cu îndârjire primatul individual, contra egalității — dar pentru exercitarea voinței și controlului activității personale. Fericirea individului „nu e în capul altora”; teama de risc și cooperările gigantice sunt urmările depersonalizării moderne.

*

În expunerea doctrinei lui Stirner, am spus că „asociația” implică un minimum de organizare, pentru satisfacerea nevoilor zilnice. Dar și în ce privește *lupta* pentru individualitate, unirea e tot așa de evidentă. E. Armand, de pildă, în revista sa *L'en dehors* (No. 103), cere o „internațională individualistă anarhistă”! Acești trei termeni par greu de conciliat. O internațională presupune în orice caz câteva interese comune. În această vreme de interdependență planetară în toate domeniile (nu numai în cele politice și economice), s-au convins și individualiștii că ei nu pot exista fiecare ca un univers aparte; ei pot avea atitudini personale, gesturi izolate; ei pot trăi în marginea societății, dar împlinirea nevoilor

lor zilnice atârână de o conclucrare pe care n-o pot evita. Neputându-se supune „autorității consacrate”, ei își crează un mediu propriu. Aceasta se vede în coloniile individualiste tot mai numeroase, pe care ei izbutesc să le realizeze chiar în statele autoritare. Mai numeroase sunt coloniile în țări încă „necivilizate”; individualiști à outrance se refugiază în Patagonia, în Tahiti, în Brazilia, în Africa — putând trăi în libertate, muncind din greu în unele țări sau ducând o viață mai ușoară în țările ecuatoriale.

„Internaționala individualistă” pe care o cere E. Armand e menită să ducă la unele realizări în țările europene, unde individul are de îndurat la fiecare pas autoritatea socială, politică, religioasă, economică. Printre unele consecințe utile ale Internaționalei individualiste, ar fi, de pildă, în domeniul artei și literaturii: eliberarea de concepțiile clasice; creația liberă, în afară de „scop social sau interes de clasă”. Arta și literatura să fie expresii ale spiritului liber, anti-dogmatice.

Interesante sunt consecințele „de ordin sexologic”. Internaționala individualistă va trebui să lupte pentru „emanciparea sentimentală și sexuală a unității-individ”. Să înlătore tirania familiei, proclamând dreptul de a trăi în comun, în afară de legile familiare ori de clasă. Maternitatea să fie considerată ca o „funcțiune pur individuală”, ca o „afacere exclusivă a mamei”! Acestea duc la reforme radicale în ce privește sexualismul: amor liber, camaraderie amoroasă, campanii contra geloziei și alte acțiuni, care vor speria desigur pe aceia deprinși să creadă în amorul unic, autoritar, bazat pe ideea de proprietate a femeii. Copilul trebuie să-și aparțină lui însuși, să-și aleagă „mediul familiar” care îi convine, profesorii care îi plac, tovarășii care îl atrag.

Am indicat numai câteva din dezideratele acestei Internaționale individualiste anarhiste. Ele există în multe conștiințe timide, în multe inimi deprinse să sufere în tăcere. Realizarea unei astfel de Internaționale nu e „posibilă decât dacă aceia care o alcătuiesc posedă mentalitatea și moravurile lor proprii, dezlegate de frica de experiență, dezrobite de teama de a trăi”. Aici e adevărul: teama de a trăi potrivit cu convingerile intime, teama de a asculta de poruncile propriei tale naturi, de instincte firești pe care civilizația modernă n-a izbutit decât să le pună în lanțurile legilor sociale — dar nu să le nimicească. Dorința de libertate este înnăscută chiar într-o societate de sclavi. Această libertate o proclamă individualiștii adesea sub forme excesive. Faptul că ei au ajuns să ceară o *Internațională* a lor, e un semn că încep să recunoască marile legi ale solidarității, însă sub alte forme decât ale tiraniei.

*

După aceste felurite concepții individualiste, întemeiate pe rațiune și cercetări social-politice, — ne apar numeroase metode și atitudini individualiste care își au sursa în acea inteligență care tinde la armonizarea contrariilor și care nu ignoră realitatea morală și psihologică a omului.

Han Ryner este azi unul din spiritele cele mai înalte și mai bogate. Recunoașterea lui e lentă, căci „opiniunile oficiale” (mai ales în morală și filosofie) resistă dârș în citadele academice. Unii numesc pe Ryner un „Socrate modern”, iar alții îl pun alături de cinicul Diogene. Totuși, Ryner devine pentru mulți un fel de învățător care își împarte înțelepciunea cu un surâș și cu o imagină, relevând adevărurile ce alcătuiesc secretul fericirii umane.

Considerând unilaterală și chiar eronată problema economică, așa cum e concepută de alții, Ryner stăruie asupra problemei fraternității pe care (prin metoda sa aparent paradoxală) vrea s-o rezolve prin detașare de semenii săi, prin separare, adică prin individualism. „Înțeleg prin individualism, spune Ryner, doctrina morală care nu se bizuie pe nici o dogmă, pe nici o tradiție, pe nici o voință exterioară și care nu apelează decât la conștiința individuală.” (*Petit manuel individualiste*, p. 3). Temeiul acestui individualism este deci socraticul „Cunoaște-te pe tine!”, „preceptul primordial al oricărei morale și al oricărei metode sociale eficace” (*Les artisans de l’Avenir*, p. 29—30). Omul trebuie să se realizeze întâi pe sine prin cunoaștere proprie. În acest mod, individul realizează în sine fraternitatea, descășându-se de toate silnicile legale, materiale, morale și intelectuale.

Auto-critică și liberă orientare! Acestea duc la adevărata colaborare a individualităților, ceea ce, pentru Ryner, înseamnă: libertatea spiritului și libertatea iubirii.

Metoda aceasta e înceată, dar mai sigură; ea evită catastrofele ce rezultă din metoda silnică (dogmatică sau revoluționară) aplicată la problemele sociale. Ryner respinge morala sclavilor: *servilismul*, dar

și morala stăpânilor, nietzscheanismul și napoleonismul, pe care le numește *dominisme*, adică sclavia stăpânului covârșit de temeri, vanități și bănuieli.

El proclamă iubirea și înțelepciunea sau, ca să folosim terminologia lui Ryner: *fraternismul* și *subiectivismul* care corespund la creștinism și stoicism, la Isus și Epictet. Spiritul creștin e armonizat cu cel elin prin logica flexibilă a inteligenței moderne. „Fraternitatea universală” a lui Isus e „vasta caritate a genului uman” vestită de primii stoiici. Primul spune: „Iubește”; ceilalți: „Fii tu însuși”. Dar nu poți ajunge la realizarea preceptului: „Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuși”, dacă nu încerci să te realizezi întâi pe tine adică, să te cunoști. „N-ai altă patrie decât pe tine însuși”... „Privește-te sub aspectul eternității. În afară de orice epocă, în afară de orice loc” (*Le subjectivisme*).

Filosofia lui Ryner (denumită de unii „individualism stoic”) nu e deloc abstractă: e vitală, izvorâtă din adâncurile secrete, dar eterne ale spiritului, adică din inimă și din rațiune. Individul înțelept, sinteză a aspirațiilor și cuceririlor umane, și care calcă pe pământ cu surâs de zeu și cu gest creator, individul acesta, sever în autodesăvârșirea sa și tolerant, „detașat” față de semenul său, este rar în zilele noastre. Dar Ryner îl vestește prin el însuși, prin atitudinea și opera lui, fiind frate bun cu Socratii, Isușii și Epictetii de altădată.

*

Niciunul dintre teoreticienii individualismului n-a dat însă o concepție generală întemeiată pe științele pozitive. Sociologul și filosoful rus N. C. Mihailovski, cu 60 de ani în urmă, a pus bazele individualismului social, cu o documentare și o metodă remarcabile. Încă ignorată de mulți intelectuali occidentali, concepția lui Mihailovski e menită să rămână printre cele mai veridice și mai frumoase construcții ale spiritului uman. Nu o putem expune aci decât în esența ei.

Pornind de la acel „Cunoaște-te pe tine” al lui Socrate și de la creștinismul purificat al lui Tolstoi, Mihailovski le consideră insuficiente, căci nu arată nici o cale luminoasă și sigură omului. El le numește „quietism chinezesc”, pentru că se circumcid într-o ignorare a legilor universale ale vieții și luptei omenești. Trebuie găsită o rezultantă a tuturor științelor, o explicație a mecanismului procesului universal, pe care s-ar putea întemeia umanitarismul — și care să coincidă în mod activ cu dorința personală de perfecționare a omului.

Toate concepțiile de la spencerism, lamarkism până la marxism recunosc în mod inevitabil *luptă* sub diferite aspecte și cu dreptate unilaterală. La întrebarea (pe care și-o pune și Tolstoi, ca și atâția alții): în numele cărui „lucru” să ne perfecționăm, Mihailovski (proclamând postulatul luptei pentru individualitate) lămurește că aceasta e perfecționarea interioară contra influențelor exterioare.

Acesta e scopul fiecărui om și scopul obiectiv, științific al fiecărei celule, al fiecărui grup de celule, ș. a. Biologia ne arată că fiecare organism e compus din individualități de ordine inferioară, cu un anumit grad de independență. La rândul său organismul individual poate intra în compusul unei individualități superioare, sau într-un sistem întreg de individualități sociale care alcătuiesc subiectul sociologiei. Prin legea de dezvoltare, de tot mai mare complexitate și integritate, fiecare individualitate se ciocnește „dușmănos” cu cele care intră în compusul ei și cu cele în compusul cărora intră ea însăși.

Lupta e deci pe două fronturi și istoria vieții, cu toate ororile și frumusețile ei, nu e decât un șir de victorii și înfrângeri rezultate din această luptă dublă. Învinge când una când altă treaptă de individualitate. Totuși, lupta nu încetează; progresul rezultă numai din aceste șiruri de victorii și înfrângeri. Omul, după clasificarea lui Haeckel, este a cincea treaptă de individualitate, iar deasupra lui se înalță o individualitate de clasa a șasea: societatea, care la rândul ei e un sistem de individualități, cuprinse una în alta și care se luptă între ele.

Care e scopul acestei lupte? Aici intervine factorul moral, subiectiv, căci factorul obiectiv nu există decât în natură. Scopul general al acestor lupte nu e cunoscut.

Pentru noi, oamenii, acest scop nici nu există și, din punctul nostru de vedere omenesc, în jurul nostru domnește mai degrabă un haos, contra căruia omul e cu atât mai bine

asigurat, cu cât el stăpânește mai despotic toate funcțiunile organelor sale și cu cât el rezistă tentativelor societății de a-l reduce la supunere în favoarea ei însăși. În lume nu e ordine, nici sens; numai la o anumită treaptă a dezvoltării sale, omul, prin lupta lui pentru individualitate, aprinde facla în beznă, resădind Edenul — și introduce ordine în jurul lui. (Alexis Nour: „N. C. M ihailovski”, Umanitatea, 1920)

Prin situația omului în natură, lupta pentru individualitate e *impusă* în două direcții prin aceeași metodă: *divide et impera*. Omul trebuie să-și mențină fără cruțare integritatea lui, impunând individualitatilor inferioare, adică organelor cerebrale, sexuale ș. a. o diviziune a muncii în interesul personalității sale. La rândul ei, întreaga personalitate a omului trebuie să reziste încercărilor de a i se aplica aceeași deviză romană: *divide et impera*, de către oricare individualități superioare lui, oricum s-ar numi ele: familie, grup, corporație etc. Aceasta e și ideea centrală a social-revolutionarismului rusesc, opus organizației bolșevice.

În esență, concepția antropologică asupra lumii e aceea expusă mai sus. Totuși lupta aceasta nu înseamnă negarea grupărilor sociale omenești. *Eu și tu* sunt în legătură profundă. Prin ceea ce Mihailovski numește „experiență de compătimire”, care face să sporească simpatie și să se statornicească morala, se poate ajunge la „libera cooperare a individualităților omenești”.

Lupta pentru individualitate are de scop independența și, totodată, diferențierea cât mai mare a fiecărui individ. Numai prin această luptă astfel înțeleasă, omul coincide în activitatea lui cu ceea ce se numește morală și umanitarism: când adaugă, la această luptă obiectivă, fatală, și dorința (mai bine zis: voința) de a lupta și învinge.

Astfel, principiile lui Hristos, ale lui Socrate ori Tolstoi primesc prin concepția lui Mihailovski o bază pozitivă. În numeroasele fenomene și curente ale vieții, există o manifestare de care trebuie, și putem, să ne ocupăm cu simpatie și înțelegere. Această manifestare e chiar personalitatea umană. Omul are doar facultăți antropomorfe: va putea cunoaște și se va putea solidariza mai bine cu *semenul* său. Conștient de *legea* obiectivă a luptei pentru individualitate, el va putea înțelege atunci manifestările vieții sociale; va pricepe că și lupta de clasă e o formă a luptei universale pentru individualitate; că și în natură, „selecția speciei” e bazată pe aceeași lege și, în sfârșit, că el, individul, trebuie să primească, voluntar și lucid, această luptă: legea obiectivă, fatală, să devină și o lege subiectivă, lăuntrică, ce sporește energiile și garantează victoria. Și, prin această armonizare a obiectivului cu subiectul, concepția lui Mihailovski împacă totodată adevărul (științific) cu dreptatea (socială).

*

Contrazice însă această concepție a lui Mihailovski doctrina biologică umanitaristă? Dacă am înlocui expresia: „individualism social” cu „organism social”, credem că am ajunge la o concordanță mulțumitoare. Deși potrivit teoriei organiciste, Mihailovski nu neagă realitatea grupărilor sociale superioare, pe care el le numește însă individualități și le situează în principiul general al luptei pentru individualitate.

Putem deci găsi în concepția lui Mihailovski o întărire umanitarismului. Ca și G. Fr. Nicolai, el i-a lărgit baza științifică. Biologismul lui Nicolai intră însă în concepția mai vastă a lui Mihailovski, care a dat o imagine și o explicație a procesului universal al vieții naturale și omenești. Deși întrebuintează cuvântul luptă (în sens dușmănos), el nu neagă libera cooperare a individualităților omenești pentru independență și progres. Pacifismul și internaționalismul, inerente tendințelor „organismului omenirii”, nu pot fi excluse din procesul general al luptei pentru individualitate. Toată chestiunea e în armele cu care se duce această luptă: cu armele moarte ale războiului, sau cu „arme vii”. Omul, în faza culturală la care a ajuns, nu poate alege decât armele Spiritului.

Sintetizând și celelalte teorii individualiste, expuse aici, vedem că și ele caută raporturi dintre individ și societate, care să nu împiedice libera dezvoltare a celui dintâi. Dacă recunosc constrângerile naturii, individualiștii vor trebui să recunoască (chiar prin acea „voință de armonie”) și anumite legi de coordonare, nu ale societății, ci ale speciei umane. Progresul individualismului este în strânsă legătură cu

progresul biologic (cerebral), tehnic, economic și cultural al omenirii. Individualiștii nu pot deci respinge nici umanitarismul.

În cadrul vast și mobil al umanitarismului, adică al evoluției firești a speciei umane, individualismul nu poate fi stânjenit. Dimpotrivă, orice fel de individualism creator, își are abia atunci deplina lui libertate de manifestare progresivă.

Biblioteca Anarhistă

Eugen Relgis
Individualism și „mediocrația”
1934

ro.theanarchistlibrary.org